

Preek 2 oktober 2016

Ds Jaco Zuurmond

**3e zondag van de herfst
Genesis 29**

Gemeente van de Levende,

Hoe kan dit verhaal van Jakob, - en van Laban en van Rachel en Lea -... hoe kan dit verhaal ons nu, vandaag, helpen in ons geloof? Toegegeven, het is best een mooi verhaal... Het is vast één die verhalen die er aan hebben bijgedragen dat de Bijbel een goede week geleden verkozen is tot belangrijkste van Nederland - al zei die uitverkiezing vermoedelijk meer over de organisatiegraad en actiebereidheid van het reformatorische deel van onze bevolking dan dat het echt wat zei over de kwaliteit van het gekozen boek – maar dat terzijde... Hoe ook het is best een mooi verhaal... met de nodige spanning, de nodige romantiek ook... maar hoe leidt dit verhaal nou tot geloof... in ons? Want zo heel veel vertelt dit verhaal ons vanmorgen niet over God. Eén keer maar wordt in het verhaal van vanmorgen 'onze lieve Heer' genoemd – namelijk dat hij zag dat Lea gehaat was, en dat hij haar schoot opende, zodat Lea zwanger werd... Maar of nou net die aanduiding ons moderne mensen helpt in ons geloof... Eerlijk gezegd denk ik dat de meesten van ons op dit punt meer vertrouwen hebben in de artsen van de IVF-kliniek.

En ook op het niveau van wat genoemd wordt 'normen en waarden' heeft het verhaal ons vanmorgen toch niet echt veel te bieden? Jakob is in het hele verhaal dat we deze weken lezen nou niet een toonbeeld van zedelijkheid en eerbaarheid. En ook oom Laban, voor wie vandaag een kleine bijrol is weggelegd, is al net zo: het is één al leugen, bedrog en manipulatie.

Nogmaals: hoe kan dit verhaal ons dan helpen in ons geloof?

Het bijzondere is natuurlijk dat de samenstellers van de Bijbel dit verhaal ondertussen wel het openingshoofdstuk van de Bijbel is. En dan bedoel ik het grote verhaal van Abraham tot en met Jozef. Het is toch bijzonder dat het geloofsboek bij uitstek, de Bijbel, op deze wijze begint. Het grote boek van het geloof begint niet met uitgebreid te vertellen wie God is, en hoe dat zit met God-en-mensen. We krijgen geen mooie filosofie voorgeschoteld in het openingsboek van de Bijbel. Of een aantal prachtige geloofsstellingen. Het boek begint ook niet met een catalogus van normen-en-waarden. Nee, het grote boek van het geloof begint met het vertellen van verhalen. Heel gewone verhalen, over heel gewone mensen.

En misschien is dat dan ook het eerste deel van het antwoord op die vraag hoe dit verhaal ons helpen kan in ons geloof. Geloven... zo leert de Bijbel ons... dat doe je niet door een mooie filosofie van God-en-mensen op te gaan stellen. Geloven, dat leer je niet door allerlei leerstellingen uit je hoofd te leren. Geloven dat leer je ook niet door je een setje normen en waarden eigen te maken. Niet dat dat allemaal niet belangrijk is... Maar geloof dat begint heel ergens anders. De Bijbel leert niet, maar vertelt. En dat is niet voor niets: Geloven begint met het lezen van verhalen, met het luisteren naar verhalen. Heel gewone verhalen, over heel gewone mensen.

En hoe kan dus het verhaal van vanmorgen ons helpen in ons geloof? Wel, allereerst door het verhaal vooral verhaál te laten zijn. Het is een mee-slepend verhaal. En dat is niet voor niets! Ofwel: Geloof leren wij... door ons vanmorgen heerlijk te laten meenemen door dit verhaal.

Maar precies dát gaat niet vanzelf. Zoals u gemerkt heeft hebben we vanmorgen een andere Bijbelvertaling gelezen (zie onder) dan we gewoon zijn te doen. En dat was niet voor niets. Want heel eerlijk gezegd, had ik het gevoel dat de vertalers van onze Nieuwe Bijbelvertaling ons vanmorgen behoorlijk in de kou lieten staan, juist waar het ging om de kracht van het verhaal dat we vanmorgen wilden lezen. Over het algemeen ben ik best blij met onze Nieuwe Vertaling. Maar vanmorgen vond ik echt dat de vertalers de plank helemaal missloegen.

Om een voorbeeld te geven...

In het Hebreeuws komt in het verhaal van vanmorgen zes maal het woord 'broer' voor. Het woord 'broer' wordt er haast te pas en te onpas bijgesleept.

Voor alle gemak heb ik het even op een rijtje gezet:

Dat is natuurlijk niet voor niets. Jakob is immers broer! Vooral: broer! Broer van Esau. Eerder werd verteld hoe het mis ging tussen deze twee broers. Hoe Jakob zijn broer Esau bedroog, om het eerstgeboorterecht. Precies dat faillissement van de broederschap was de aanleiding van zijn vlucht naar Haran. En nu komt Jakob áán in Haran, en het eerste woord dat hij uitsprekt is 'broeders'. Dat is toch prachtig. Als lezer ben je in één keer volop alert. Jakob die zijn medemensen aanspreekt als 'broeders' – Als je als lezer nu één ding weet dan is het : nu gaat er wat gebeuren!

Maar dat voel je niet meer als dat woord 'broeders' vertaald wordt met 'vrienden'. 'Waar komen jullie vandaan, vrienden?', zo vertaalt onze nieuwe bijbelvertaling.

Van de zes keer dat het woord 'broeder' eigenlijk wordt gebruikt blijft er in de NBV precies één keer over. Namelijk in dat wonderlijke tiende vers.

Het is natuurlijk heel merkwaardig zoals dat er staat: drie keer die wonderlijke formulering 'broeder van zijn moeder'. Te pas en te onpas, dat woord 'broeder'.

En het wordt daardoor ook nog eens een onmogelijk lange zin.

De NBV vertaalt dan ook heel efficiënt: "Zodra Jakob Rachel zag, de dochter van zijn moeders broer Laban, met Labans vee, liep hij naar de put, rolde de steen van de opening en gaf de dieren van zijn oom te drinken." Drie keer 'zijn moeders broer' in één keer samengevat.

Dat 12e vers, tenslotte, waarin Jakob letterlijk zegt dat hij de broer is van Rachels vader... dat klopt natuurlijk helemaal niet. En dus wordt het in de NBV verbeterd. Jakob vertelt Rachel daar dat hij 'familie' is...

... 'oom', 'familie'... O ja, het klopt allemaal. Maar dat wisten de schrijvers 2500 jaar geleden ook wel. Maar het is de schrijvers niet te doen om een historisch verslag te geven van wat er ooit is gebeurd. Nee, zo heel veel gebeurt er juist niet in dit verhaal. Een kus, veertien jaar werken, de eerste kinderen.

Het meeste gebeurt juist tussen de regels. Het gaat uiteindelijk niet om die kus, om die veertien jaar, om die kinderen, zo vertelt dat te-pas-en-te-onpas herhaalde woordje 'broeder'. In dit alles gaat het uiteindelijk om de broederschap/zusterschap. Jakob zelf is dat misschien vergeten, maar jij als lezer zult het niet vergeten. Daar zorgt precies dit éne woordje voor.

Het doet je verlangen... en het maakt je argwanend tegelijk. Laban die Jakob 'broeder' noemt. Dat is zó dubbel. Dat is ook: "Het zit ons in de genen, broeder, dat bedrog." En hoe zal dat ooit goedkomen? Al die spanning zit in dat éne woordje 'broeder'.

Laat het verhaal het verhaal zijn... En dat betekent ook dat je niet de verkeerde vragen aan het verhaal moet stellen. Een mooi voorbeeld dáárvan is de uitleg die Calvijn geeft bij dit verhaal.

Calvijn blijft – natuurlijk – stil staan bij de kus van Jakob. Niet alleen Calvijn trouwens. Ook de rabbijnen van Israël is het door alle tijden heen opgevallen dat Jakob Rachel eerst kust... en haar pas daarna vertelt dat hij familie is (beter: de broer van haar vader).

Oei... Calvijn in paniek.

Eerst legt Calvijn omslachtig uit dat we er niet te veel achter moeten zoeken, achter die kus. Dát we er wat achter zoeken, dat zegt vooral wat over ons. Bij óns is zo'n kus al te vaak het begin van een weg die alleen maar tot meer verdorvenheid leidt... Maar toen waren de mensen veel kuiser. Het was dus zeker een kuise kus, die Jakob aan Rachel gaf.

Maar... zo gaat Calvijn dan verder – alsof hij zijn eigen betoog ook zelf eigenlijk niet geloven kan... de schrijver van het verhaal – Mozes – heeft het natuurlijk wél verkeerd opgeschreven. In werkelijkheid vertelde Jakob Rachel eerst dat hij haar neef was, en heeft hij haar pas daarna gekust...

Ofwel: Calvijn offert hier het dogma van de onfeilbaarheid van de Schrift aan de zedelijkheid van zijn tijd.

Nee Calvijn! Nee, mensen van 2016. Laat die kus een kus zijn. Liefde op het eerste gezicht. Coup de foudre. Een slag van de bliksem. En dan het lef hebben om daaraan toe te geven. Iets mooiers bestaat niet.

Liefde die ongekeerde kracht geeft: "Jakob diende om Rachel zeven jaar. Ze waren in zijn ogen als enkele dagen omdat hij haar liefhad.". Volgens de Israëliische schrijver Meir Shalev misschien wel de mooiste zin aller tijden. En Jakob is alleen maar te benijden om deze ongekeerde liefde, die een mens zo ongekeerd veel kracht kan geven.

Laat het verhaal het verhaal zijn. Nog één voorbeeld. Die ontdekking, 's ochtends na de huwelijksnacht.

"En toen, in de morgen: het was Lea".

"'s Morgens ontdekte Jakob dat het Lea was met wie hij had geslapen." – zo vertaalt (?) de NBV dan... Met alle respect... Dan ben je niet aan het vertellen. Dan ben je verslag aan het doen.

's Morgens ontdekte Jakob dat het Lea was met wie hij had geslapen. En hij schrok toch!

Zo blijf je als hoorder buiten staan. En kijk je hoogstens naar binnen. Zo ontnem je de lezer ten ene male de kans om zich in Jakob in te leven. Ofwel: zo maak je een verhaal helemaal kapot.

"En toen, in de morgen: het was Lea".

"Op zulke momenten", zo schrijft Meir Shalev, heel fijngevoelig, "schijnt het begrip zich traag een weg te banen door de lagen van het bewustzijn."

- Eerst begreep Jakob maar één ding: hij was het slachtoffer geworden van een verschrikkelijk bedrog.

- Daarna drongen met een gevoel van schaamte en misselijkheid pijnlijke beelden van de huwelijksnacht door tot zijn geest. Hoe hij met al zijn smachtende liefde voor zijn Rachel, op wie hij zéven jaren had gewacht, was ingegaan tot Lea, haar oudere zus.

- Toen begreep Jakob ook hoe ongelukkig de twee zusters zich moesten voelen. De éne die de hele nacht zijn hunkerende verlangen in zich opgenomen had, wetend dat het niet voor haar bestemd was. De ander had tot het ochtendgloren wakker gelegen en zich voorgesteld wat er gebeurde in het huwelijksbed van het jonge paar...

- En dan de vraag: gebeurde dit met Rachels toestemming???

Heel dit even traag als hardnekkig groeiende bewustzijn van Jakob voelen we, in dat éne zinnetje: "En toen, in de morgen: het was Lea."

Hoe leert ons dit verhaal nu geloven? Weet u het? Weet ik het? Zouden we nu een antwoord geven op die vraag, dan zouden we precies al het voorgaande ondermijnen. Dan zouden we nu toch weer met een abstracte waarheid komen, in plaats van ons over te geven aan het verhaal.

Abstracte waarheden bestaan niet in het geloof. Geloof is léven, of het is geen geloof. Geloof is leven met álles er op en er aan. Met alle hoogte en dieptepunten. Met de grootste liefde... en het meest bittere bedrog, dat je blijft achtervolgen, je leven lang. Zoals Jakob broer Esau had bedrogen in de blindheid van Izaäk, zo werd hij nu zelf door 'broer' Laban bedrogen, in het duister van de huwelijksnacht.

De Eeuwige zag dat Lea gehaat was, zo hoorden we. De NBV maakt daarvan dat hij zag dat Jakob minder van Lea hield. Kom zeg! Maar precies diezelfde haat zal zich voortzetten in de kinderen van Jakob. Jozef zal worden gehaat door zijn broers... (Dat is geen abstracte waarheid. Zoiets laat zich hoogstens vertellen tussen de regels door. Door dat woordje 'haten' dat straks zo belangrijk zal zijn nu al te gebruiken in het verhaal).

Nee, het verhaal van geloven is niet een verhaal van 'eind goed, al goed'.

Maar ergens, ergens, wekt dit verhaal in ons het vermoeden dat bedrog en haat ook niet het laatste woord zullen hebben. Dat dwars door dit verhaal van schade en schande heen toekomst groeien zal. Een volk, twaalf zonen voor Jakob, die straks "Israël" genoemd zal worden.

Toekomst die niet vanzelf komt. Ware toekomst komt nooit vanzelf. Ware toekomst is altijd een wonder.

En dát wonder... dat noemen we, stamelend, aarzelend, hoogstens vermoedend... misschien... toch... 'God'... (en het ontglipt ons op het moment dat we het uit zouden willen spreken...)

Amen

Hierna zongen wij Lied 1001 – "Deze wereld omgekeerd". Het lied werd door organist Dick van der Meulen afgesloten met drie tonen naspel – waarmee het lied eindigde in totale diffusiteit. Ofwel: "Het ontglipt je op het moment dat je het uit zou willen spreken..."

Genesis 29 (Vertaling: Societas Hebraica Amstelodamensis)

1 Jakob ging en richtte zijn schreden naar het land van de zonen van het Oosten.

2 Hij zag[1], daar was een waterput in het veld.

En: daar waren drie kudden kleinvee omheen gelegerd

want uit die put gaf men de kudden te drinken.

De steen op de opening van de put was groot.

3 Als alle kudden daar bijeengebracht waren

wentelde men de steen van de opening van de put

gaf het kleinvee te drinken

en legde de steen op de opening van de put, terug op zijn plaats.

4 Jakob zei tot hen:

Mijn broeders,[2]

waar komen jullie vandaan?

Zij zeiden:

We komen uit Haran.

5 Hij zei tot hen:

Kennen jullie dan Laban, de zoon[3] van Nachor?

Zij zeiden:
Die kennen we.
6 Hij zei tot hen:
Gaat het hem goed?
Zij zeiden:
Ja, goed.
Daar komt net Rachel, zijn dochter, aan met het kleinvee.
7 Hij zei:
Het is nog volop dag
het is niet de tijd om het vee bijeen te brengen.
Geef het kleinvee te drinken en ga het weer weiden!
8 Zij zeiden:
Dat kunnen we niet.
Pas als alle kudde bijeengebracht zijn
wentelt men de steen van de opening van de put
dan geven we het kleinvee te drinken.
9 Terwijl hij nog met hen sprak —
daar kwam Rachel met het kleinvee van haar vader.
Herderin was ze.
10 Zodra nu Jakob haar zag,
Rachel de dochter van Laban de broeder van zijn moeder
en het kleinvee van Laban de broeder[4] van zijn moeder
trad Jakob naar voren.
Hij wentelde de steen van de opening van de put
en hij gaf het kleinvee van Laban de broeder[5] van zijn moeder te drinken.
11 Jakob kuste Rachel
hij verhief zijn stem en huilde.
12 Jakob deelde Rachel mee dat hij de broeder[6] van haar vader was
en dat hij de zoon van Rebekka was.
Zij snelde weg en deelde het aan haar vader mee.
13 Zodra nu Laban de boodschap over Jakob, de zoon van zijn zuster, had gehoord
snelde hij hem tegemoet.
Hij omarmde hem en hij kuste hem hartelijk.
Hij bracht hem naar zijn huis.
Aan Laban vertelde hij al deze gebeurtenissen.
14 Laban zei tegen hem:
Als jij niet van mijn gebeente en mijn vlees bent[7]!
En hij bleef bij hem, een volle maand.
15 Toen zei Laban tegen Jakob:
Zou je, omdat je mijn broeder[8] bent, voor niets in mijn dienst staan?
Deel mij mee wat je loon moet zijn.
16 Laban nu had twee dochters
de naam van de oudste was Lea
de naam van de jongste Rachel.
17 De ogen van Lea waren flets
maar Rachel, zij was mooi van gestalte en mooi om te zien.
18 Jakob kreeg Rachel lief.
Hij zei:
Ik wil je zeven jaar dienen
om Rachel, je jongste dochter.
19 Laban zei:
Het is beter dat ik haar aan jón geef
dan dat ik haar aan een andere man geef.
Blijf bij mij.
20 Jakob diende om Rachel zeven jaar.
Ze waren in zijn ogen als enkele dagen omdat hij haar liefhad. [9]
21 Toen zei Jakob tegen Laban:
Kom op met mijn vrouw
want mijn dagen zijn om

ik wil in haar komen!
22 Laban bracht alle mannen van de plaats bijeen
en hij richtte een drinkgelag aan.
23 In de avond echter nam hij zijn dochter Lea
en bracht haar bij hem.
Hij kwam in haar
24 Laban gaf aan haar Zilpa, zijn slavin
voor zijn dochter Lea, als slavin
25 en toen, in de morgen:
het was Lea![10]

--- [Zingen: Psalm 133]

Jakob zei tegen Laban:
Wat heb je me nou gedaan!
Is het niet om Rachel dat ik bij je in dienst was?
Waarom heb je mij dan bedrogen!
26 Laban zei:
Zo doet men dat hier in onze plaats niet:
de jongste geven vóór de eerstgeborene[11].
27 Maak met deze hier de zeven dagen (van de bruiloft) vol
dan zal ik ook de andere aan je geven
maar dan blijf je bij mij in dienst
dan dien je me nog eens zeven jaar.
28 Zo deed Jakob.
Hij maakte met deze [dochter] de zeven dagen vol.
Toen gaf hij zijn dochter Rachel aan hem tot vrouw.
29 Laban gaf aan zijn dochter Rachel Bilha, zijn slavin
voor haar tot slavin.
30 Hij kwam ook in Rachel.
Rachel had hij dan ook lief en niet[12] Lea.
Hij bleef nog eens zeven jaar bij hem in dienst.

31 De EEUWIGE zag dat Lea gehaat[13] was
en hij opende haar schoot.
Rachel bleef echter onvruchtbaar.
32 Lea werd zwanger en zij baarde een zoon.
Ze gaf hem de naam Ruben, ze zei:
Voorwaar, de EEUWIGE heeft naar mijn vernedering omgezien
voorwaar, nu zal mijn man mij liefhebben.
33 Zij werd opnieuw zwanger en zij baarde een zoon.
Ze zei:
Voorwaar, de EEUWIGE heeft gehoord dat ik gehaat was
en hij heeft mij ook deze gegeven.
Ze gaf hem de naam Simeon.
34 Zij werd opnieuw zwanger en ze baarde een zoon.
Ze zei:
Nu, ditmaal zal mijn man zich aan mij binden
want ik heb hem drie zonen gebaard.
Daarom gaf men hem de naam Levi.
35 Zij werd opnieuw zwanger en ze baarde een zoon.
Ze zei:
Ditmaal dank ik de EEUWIGE.
Daarom gaf zij hem de naam Juda. Toen hield ze op met baren.

[1] NBV: Op een dag... Gaat ten koste van de verrassing.

[2] NBV: Vrienden. Terwijl het in dit hoofdstuk juist om de broederschap/zusterschap gaat. Het woord 'broeders' is een kernwoord.

[3] NBV: Kleinzoon – dan historiseer je. En dan laat je het Hebreeuwse begrip 'zonen' los. Beter zou dan zijn: nageslacht van Nachor. Want 'zonen' = 'nageslacht'. Vgl. 'zonen van Israël'

[4] De NBV laat deze nadrukkelijke herhaling weg. Terwijl het verhaal juist te pas en te onpas het woord 'broeder' gebruikt. Als lezer/hoorder wordt je voortdurend aan Jakob's broeder-rol herinnert – juist waar hij het zelf vergeet.

[5] NBV: 'oom'

Van de 3x 'broeder' in deze alinea blijft er in de NBV 1x over.

[6] NBV 'familie'

[7] NBV: duidelijk dat je familie van mij bent. Dat is zo afstandelijk. De zin van de Hebreeuwse formulering is juist dat de verwantschap veel dieper gaat. Dieper dan de heren zelf beseffen, wellicht. Het bedrog zit hen, zagezegd, beiden in de genen.

[8] NBV: familie

[9] NBV: maar voor zijn gevoel waren het maar een paar dagen, zoveel hield hij van haar.

[10] NBV: 's Morgens ontdekte Jakob dat het Lea was met wie hij had geslapen.

[11] NBV: de oudste voor de jongste – terwijl het woord direct verwijst naar de eerstgeboorte, en het eerstgeboorterecht, ofwel naar het probleem Jakob-Ezau.

[12] NBV: meer dan...

[13] NBV: ...dat Jakob minder van Lea hield... Terwijl het werkwoord 'haten' kernwoord zal zijn in de Jozef-vertelling.